

นายสำราญ เกิดผล ศิลปินแห่งชาติ
กับองค์ความรู้ดนตรีไทย
National Artist Wisdom :
Master Samran Koetphol

ณรงค์ชัย ปิฎกrajt^{*}

Narongchai Pidokrajt, Ph.D.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “องค์ความรู้ศิลปินแห่งชาติ : นายสำราญ เกิดผล” เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีคำถามวิจัยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติศิลปินผลงานดนตรี เอกลักษณะด้านดนตรีไทย องค์ความรู้ดนตรีไทย และการถ่ายทอดดนตรีไทย การวิจัยใช้ข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลภาคสนาม และบริบทด้านข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า

นายสำราญ เกิดผล เกิดในสายตระกูลนักดนตรี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เริ่มเรียนปี่พาทย์ตั้งแต่อายุ 9 ขวบ ต่อมา

¹ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาดนตรีวิทยา วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Assoc.Prof., Department of Musicology, Collage of Music, Mahidol University

ได้เรียนดนตรีเพิ่มเติมในสำนักดนตรีบ้านพาทย์โกสศ ได้ศึกษาหลักการแต่งเพลง การบันทึกโน้ตสากล เมื่อ พ.ศ. 2497 ท่านได้รับมอบสิทธิในการประกอบพิณไห้ครุ และได้รับมอบโน้ตเพลงไทยสายบ้านพาทย์โกสศทั้งหมดจากนายอาจ สุนทร นอกจากบทบาททางด้านดนตรีแล้ว นายสำราญ เกิดผล ยังเป็นแพทย์แผนไทย และดำรงตำแหน่งกำนันตำบลบางชะนี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วย เกียรติประวัติสูงสุดที่ได้รับคือได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี 2548 ด้านผลงานดนตรี นายสำราญ เกิดผล ได้สร้างสรรค์ผลงานดนตรีโดยแต่งเพลงสามไม้ในเถา เป็นเพลงแรกในปี 2488 จากนั้นจึงแต่งเพลงไทยอีกเป็นจำนวนมาก คือ เพลงทางเดี่ยวด้วยเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ เพลงหน้าพาทย์ เพลงโหมโรง เพลงเถา เพลงอัตรา 3 ชั้น เพลงเรื่อง เพลงประกอบระบำ แต่งเพลงทางขับร้อง การบรรจุเพลงดับ การบันทึกโน้ตเพลงด้วยโน้ตสากล ด้านเอกลักษณ์ทางดนตรีที่ปรากฏความโดดเด่น คือ การรักษารูปแบบทางเพลงของสายสำนักบ้านพาทย์โกสศ ความเป็นศิลปินดนตรีที่มีความรู้ความสามารถด้านระนาดเอก ความเป็นนักประพันธ์เพลงไทย ความเป็นอาจารย์บุคคล และความเป็นศิลปินแห่งชาติ

องค์ความรู้ด้านผลงานดนตรีของนายสำราญ เกิดผล ประกอบด้วยคำอธิบายสาระด้านหลักการเพลงหน้าพาทย์ไห้ครุ องค์ความรู้ของนายสำราญ เกิดผลที่เป็นผลงานการแต่งเพลงไทย ประกอบด้วยเพลงหน้าพาทย์ไห้ครุ เพลงโหมโรง เพลงเรื่อง เพลงเถาประเภทเพลงสำเนียงไทย เพลงชุดเพื่อแผ่นดิน เพลงสำเนียงจีน เขมร ฝรั่งเศส และชุดเพลงที่แต่งโดยมีสมมุติฐานจากไทยสากลลูกทุ่ง ด้านการถ่ายทอดดนตรี นายสำราญ เกิดผล เป็นครูดนตรีไทย ที่ให้ความสนใจต่อการถ่ายทอดวิทยาการดนตรี ทั้งการต่อเพลงในภาคปฏิบัติ การอธิบายเทคนิควิธีบรรเลง ระบียบวิธีปฏิบัติของศิลปินดนตรี ประวัติดนตรี การปรับวงดนตรี และอธิบายประสบการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับดนตรี นอกจากเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิชาการดนตรีแล้ว ท่านยังอบรมสั่งสอนด้านการประพณี ปฏิบัติตน ตามแบบแผนของวัฒนธรรมไทยด้วย

คำสำคัญ : องค์ความรู้, ศิลปินแห่งชาติ, นายสำราญ เกิดผล

Abstract

This qualitative research, entitled “National Artist Wisdom : Master Samran Koetphol”, aims to investigate the Thai musician artist’s history, works, musical stylistic identity, theoretical thoughts, and knowledge transmission. The data to be presented for the study were qualitatively gathered from various resources including primary resources, secondary resources, fieldwork observations, and related personal formal interviews.

Master Samran Koetphol was born in musician family on July 22, 1927, at the province of Phra Nakhorn Si Ayutthaya. Master Samran Koetphol began his Thai music lesson at the age of nine. He continued his Thai music studying at Thai musician school of the *Pattayakosol* family. In that meantime, he had studied various types of Thai traditional song performing, principles of Thai music composing, and modern Western music notation. In 1954, he received from Master Aat Sunthon the right as a Thai music *Wai Khru* ceremony master and all Thai music scores those which used to be the *Pattayakosol* family’s collection. In addition to his musical role model, Master Samran Koetphol has been a Thai traditional medical doctor and the village-chief of the *Bangchanee* sub district of *Bangban* district as well. He received the honor high esteem of the National Artist of the Performing Art (Thai traditional music) of the year 2005. In 1945, Master Samran Koetphol created his first composition entitled *Phleng Sammainai Thao*. Years later came after a number of various types of works including Thai music for solo instruments, *Phleng Na Pat*, *Phleng Homrong* (the overture), *Phleng Thao*, *Phleng Samchan*, *Phleng Reuang* (the suite), dances, song for

solo singing, *Phleng Tap* (the song cycle), and transcribing Thai music in modern Western music notation. Master Samran Koetphol's musical stylish identity is prominently integrated from aspects of conservative thought of the *Pattayakosol* school formal structure, specific sophisticated skill in *Ranad Ek* improvisation, having creative inspiration, and personalities of an excellent music teacher as well as National Artist being.

In his scholastic works, Master Samran Koetphol wrote a number of articles and treatises comprising of principles of *Phleng Na Pat*, Thai music compositional techniques etc. In addition to be mentioned previously, he also composed different types of Thai music such as songs of the Thai nationalism, songs in foreign styles (Chinese, Khmer, Farang, Laos styles), and song cycle based on the modern Thai popular tunes (*Phleng Thai Sakon* and *Phleng luk Thung*). In his pedagogical techniques, Master Samran Koetphol has highly attention to his student's learning. He has created new technique methods of teaching Thai music instrumental improvisation. He has been teaching not only in instrumental performing but also in the knowledge of conventional manners for the Thai artist's expression, Thai music history, Thai music ensemble adjustment, and other concerned of his life experiences aside from those which involved the mentioned musical knowledge.

Keywords: Wisdom, National artist, Samran Koetphol

บทนำ

ระบบการศึกษาดนตรีไทย มีโครงสร้างและรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะของจุดเริ่มต้นที่เกิดจากสำนักดนตรี เป็นสถาบันการศึกษาที่สำคัญอย่างยิ่ง และส่งผล

ต่อความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสายดนตรี สำนักดนตรีไทยมีความโดดเด่นมาตั้งแต่อดีตมาจนเมื่อทางราชการได้จัดวางแผนการศึกษาสมัยใหม่ มีการออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบบการศึกษาภาคบังคับนี้ได้เปิดโอกาสให้เด็กไทยได้เล่าเรียนหนังสือ เด็กๆ จึงเข้าสู่ระบบการศึกษาแผนใหม่ สำนักดนตรีไทยที่เคยเป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างศิลปินดนตรีไทยได้ลดบทบาทลง และล่มสลายไปในที่สุด สำนักดนตรีไทยซึ่งเคยมีบทบาทและชื่อเสียงจึงคงอยู่แต่ชื่อไว้ เช่น สำนักบ้านวัดกัลยาณ์ สำนักบ้านบาตร สำนักบ้านขมิ้น สำนักบ้านใหม่ทางกระเบน สำนักบ้านคลัง สำนักวัดช่องลม ฯลฯ

นายสำราญ เกิดผล ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2548 สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) เป็นศิลปินดนตรีไทยที่อยู่ในระบบของการศึกษาดนตรีในระบบสำนักดนตรี ทั้งยังเป็นศิลปินดนตรีที่ประสบความสำเร็จสูงจนได้รับการยกย่องว่ามีความเชี่ยวชาญพิเศษ มีความถึงพร้อมทางด้านดนตรีไทย เป็นครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ครูผู้สอนดนตรีไทยที่รักษารูปแบบของความเป็นวัฒนธรรมไทย เป็นผู้ครอบครองความรู้ที่องค์ความเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปะดนตรีไทย เช่น ทางเพลงของสำนัก รูปแบบการบรรเลง รูปแบบการขับร้อง ฯลฯ มีผลงานเพลง เป็นที่ประจักษ์ชัด ทั้งด้านคุณค่าและด้านสุนทรียศาสตร์

การศึกษาองค์ความรู้ของนายสำราญ เกิดผล ก่อให้เกิดองค์ความรู้จำนวนมาก โดยเฉพาะผลงานเพลงที่ท่านได้ประพันธ์ ผลงานดนตรีลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏข้อมูลองค์ความรู้ด้านดนตรีของท่านได้นำไปสู่การขับเคลื่อนต่อระบบการศึกษาวัฒนธรรมไทย ต่อวงการดนตรีไทย ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต่อการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมสู่นานาชาติ นำไปสู่การจัดทำคลังข้อมูลทางวัฒนธรรมไทย เพื่อใช้ในการวางแผนดำเนินการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม การพัฒนาวัฒนธรรม การเผยแพร่วัฒนธรรมด้านดนตรีไทย ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เนื้อหาสาระจากองค์ความรู้ด้านดนตรีไทยเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของทางราชการ เช่น กรมศิลปากร วงดนตรีของกรมประชาสัมพันธ์ วงดนตรีของกรุงเทพมหานคร ฯลฯ ต่อศิลปินดนตรีต่อผู้สนใจในการนำไปใช้ศึกษาและปฏิบัติการดนตรีได้อย่างกว้างขวาง

ความน่าเชื่อถือของข้อมูลความรู้ในการศึกษาและการเขียนเนื้อหาสาระในบทความนี้เกิดจากการวิจัยเรื่อง “องค์ความรู้ศิลปปิ่นแห่งชาติ : นายสำราญ เกิดผล” ข้อมูลจากการศึกษาและเรียบเรียงได้รับการตรวจสอบความถูกต้องจากนายสำราญ เกิดผล จนสำเร็จสมบูรณ์แล้ว ผลการศึกษา มีดังนี้

ประวัติส่วนตัวของนายสำราญ เกิดผล

นายวน เกิดผล เป็นเจ้าของคณะหนังใหญ่ หัวหน้าวงปี่พาทย์ วงแตง และ วงอังกฤษ มีภรรยาชื่อ นางซ้อน เกิดผล เป็นศิลปินลิเก และเพลงพื้นบ้าน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านซ้อ บ้านใหม่ทางกระเบน ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายวนและนางซ้อน เกิดผล มีบุตรธิดาจำนวน 6 คน คือ นางซิ่น กุหลาบแย้ม นายหงษ์ เกิดผล นายจำรัส เกิดผล นายพวง เกิดผล นายสังเวียน เกิดผล และนางชด พวงประดับ บุตรธิดาทั้ง 6 คนได้รับการสืบทอดศิลปะต่างๆ ที่ครอบครัวดำเนินกิจการอยู่ จนมีฝีมือเป็นที่รู้จัก โดยเฉพาะทางด้านดนตรี เช่น นายจำรัส เกิดผล นายสังเวียน เกิดผล นายหงส์ เกิดผล เป็นต้น

นายหงส์ เกิดผล บุตรคนที่ 2 ของนายวน เกิดผล สมรสกับนางสังวาล เกิดผล ผู้มีความสามารถในด้านแม่เพลงพื้นบ้านมีชื่อเสียง เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ แอ่ว ฯลฯ นายหงส์และนางสังวาลมีบุตรธิดาด้วยกัน รวม 7 คน คือ นางศิริ บุญจำเริญ นายสวง เกิดผล นางสมถวิลย์ กลิ่นสุคนธ์ นางแสง ดัณตณัย นายสำราญ เกิดผล นางลออ มีวีรสม และนายจำลอง เกิดผล

นายสำราญ เกิดผล เป็นนักดนตรีที่เกิดในสายตระกูล “เกิดผล” เป็นหลานปู่ของนายวน เกิดผล เป็นบุตรของนายหงส์ เกิดผล และนางสังวาล เกิดผล เกิดเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 ตรงกับปีเถาะ ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 4 บ้านใหม่ทางกระเบน ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านชีวิตครอบครัว นายสำราญ เกิดผล สมรสกับนางทองอาบ ดนตรี ภรรยา ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการขับร้องเพลงไทย ทั้งยังเกิดในครอบครัวดนตรีของตระกูล “ดนตรี” นายสำราญ เกิดผล และนางทองอาบ มีบุตรธิดา รวม 7 คน

ประวัติการศึกษา

นายสำราญ เกิดผล เข้ารับการศึกษาที่โรงเรียนวัดจันทร์ประเทศ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2476 สำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นอกจากการศึกษาตามระบบการศึกษาภาคบังคับแล้ว นายสำราญ เกิดผลยังได้ศึกษาวิชาการแพทย์แผนไทยด้วย ซึ่งผลของการศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยนี้ ในเวลาต่อมาได้ส่งผลให้ท่านทำหน้าที่เป็นแพทย์แผนไทย รักษาอาการเจ็บป่วยของประชาชนทั่วไป จนเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง

ในด้านการศึกษาดนตรีไทย นายสำราญ เกิดผล เกิดในครอบครัวของศิลปินหลายแขนง คือ หนังใหญ่ เพลงร้อง การละเล่นพื้นบ้าน และดนตรีไทย ในด้านดนตรีไทยที่มีอิทธิพลต่อนายสำราญ เกิดผลนี้ มีลักษณะดังเช่นบ้านของนักดนตรีหรือสำนักดนตรีที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ “วงบ้านใหม่ทางกระเบน” สำนักดนตรีแห่งนี้มีการเรียนดนตรี ฝึกซ้อมดนตรี มีนักดนตรีหลายรุ่น และสืบทอดการประกอบอาชีพดนตรี สภาพลแวดล้อมของวัฒนธรรมดนตรี เช่นนี้จึงส่งผลให้นายสำราญ เกิดผล เมื่อครั้งเยาว์วัยได้รับการส่งเสริมให้ฝึกดนตรีไทย โดยเริ่มเรียนปี่พาทย์ตั้งแต่อายุ 9 ขวบ จากคุณอาคือนายจำรัส เกิดผล นักระนาดเอกประจำวงบ้านใหม่ทางกระเบน นายสำราญ เกิดผลเริ่มต่อเพลงชุดใหม่โรงเรียน โหมโรงเช้า เพลงช้า เพลงเร็ว และได้รับการฝึกให้บรรเลงระนาดเอกจนสามารถบรรเลงในงานสวดมนต์เย็นฉันทเข้าได้

เมื่ออายุได้ 11 ขวบ นายสังเวียน เกิดผล มีศักดิ์เป็นคุณอาอีกท่านหนึ่ง มีความปรารถนาจะให้นายสำราญ เกิดผลเรียนปี่พาทย์ให้ดีและเก่งเพิ่มขึ้น จึงนำไปฝากให้เป็นศิษย์ของนายเพชร จรรย์นาฎย์ นักดนตรีไทยชาวพระนครศรีอยุธยา ซึ่งก่อนหน้านั้นนายเพชร จรรย์นาฎย์เป็นนักดนตรีสังกัดวงบูรพาภิรมย์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงใหญ่ ต่อมานายเพชร จรรย์นาฎย์ได้ลาออกและกลับไปพำนักที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อนายสังเวียน เกิดผล นำนายสำราญ เกิดผลไปฝากตัว ท่านจึงรับไว้เป็นศิษย์ แต่

เรียนดนตรีจากนายเพ็ชร จรรย์นาญย์ได้ประมาณ 3 เดือนเท่านั้น นายสังเวียน เกิดผลจึงได้นำนายสำราญ เกิดผล เดินทางเข้ากรุงเทพมหานคร เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ของนายเทียบ คงลายทอง ที่บ้านปากคลองบางหลวง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร นายเทียบ คงลายทอง เป็นศิลปินปี่ผู้มีชื่อเสียงของวงปี่พาทย์ของเจ้าพระยาธรรมาธิกรณบดี (ม.ร.ว.ปุ๋ย มาลากุล) เมื่ออยู่ที่บ้านของนายเทียบ คงลายทองนั้น นายสำราญ เกิดผลได้รับการเลี้ยงดูเหมือนอย่างบุตรหลาน นายสำราญ เกิดผลจึงเรียกนายเทียบ คงลายทองว่า “พ่อเทียบ” เสมอ ระหว่างที่อยู่เรียนดนตรีนี้ นายสำราญ เกิดผลมีโอกาสไปร่วมบรรเลงดนตรีตามที่ต่างๆ เสมอ โดยเฉพาะทำหน้าที่ตีฉิ่ง จึงทำให้นายสำราญ เกิดผลจดจำเพลงทางปี่ของนายเทียบ คงลายทองไว้ได้จำนวนมาก

ต่อมานายเทียบ คงลายทอง ได้นำนายสำราญ เกิดผล ไปฝากตัวเป็นศิษย์ของนายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ที่สำนักบ้านพาทยโกศล ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ระหว่างการเรียนดนตรี นายสำราญ เกิดผลมีโอกาสได้ฝึกและเรียนดนตรีจากคุณครูดนตรีหลายท่าน เช่น นายฉัตร สุนทรวาทิน ครูดนตรีผู้ที่มีความรอบรู้ดนตรีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะระนาดเอก นายสำราญ เกิดผล ได้ฝึกและเรียนรู้ดนตรี พัฒนาฝีมือโดยเฉพาะการตีระนาดเอก ด้วยความรู้ความสามารถที่เกิดจากฝึกฝนดนตรีอย่างเข้มงวด ในเวลาไม่นานนักท่านจึงรับหน้าที่เป็นคนระนาดเอกประจำวงของบ้านพาทยโกศล มีโอกาสบรรเลงออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยคลื่นสั้นที่สถานีวิทยุศาลาแดงเป็นประจำ ระหว่างที่เป็นศิษย์ในสำนักบ้านพาทยโกศล นายสำราญ เกิดผลได้มีโอกาสฝึกเรียนฆ้องวงใหญ่จากนายช่อ สุนทรวาทินด้วย ได้ต่อเพลงประเภทต่างๆ จำนวนมากทั้งเพลงเรื่อง เพลงเถา เพลงเสภา เพลงพิธีกรรม เพลงเดี่ยวต่างๆ จนเกิดความชำนาญด้านฆ้องวงใหญ่ ในปี พ.ศ. 2483 นายฉัตร สุนทรวาทิน และนายช่อ สุนทรวาทิน ไปสอนดนตรีไทยในราชสำนักเจ้าدارราชสีห์ ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยเจ้าแก้ววรรัตน ได้เรียกตัวให้ไปทำหน้าที่เป็นครูดนตรี ควบคุมการแสดงละคร โขน หุ่นกระบอก ละครร้องแบบปรีดาลัย (พูนพิศ อมาตยกุล, 2532) ช่วงที่ไปสอนดนตรีที่เชียงใหม่นี้ครูทั้ง 2 ท่านจึงนำนายสำราญ เกิดผลไปฝากตัวให้เป็นศิษย์ของนายอาจ สุนทร นักดนตรีสายสำนักบ้า

นพาทย์โกสัล นายอาจ สุนทร เป็นศิลปินที่มีความรอบรู้ความสามารถในการเป่าปี่คลาริเน็ต มีความชำนาญในการอ่านและบันทึกโน้ตสากล และเคยเป็นนักดนตรีสังกัดกองดุริยางค์ทหารบก จางวางทั่ว นพาทย์โกสัลจึงมอบหมายให้นายอาจ สุนทรทำหน้าที่เป็นผู้จัดบันทึกโน้ตเพลงไทยของบ้านนพาทย์โกสัล การเข้าเป็นศิษย์ของนายอาจ สุนทรนี้เป็นช่วงเวลาที่ยนายอาจ สุนทรรับหน้าที่เป็นครูดนตรีของสำนักบ้านใหม่ทางกระเบน อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย นายสำราญ เกิดผลจึงเรียนดนตรีจากนายอาจ สุนทร ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ เรียนและฝึกการเขียนโน้ตสากลจนชำนาญ เป็นที่รักและเมตตาของนายอาจ สุนทร ดังปรากฏว่านายอาจ สุนทรได้มอบโน้ตสากลที่ท่านได้บันทึกเพลงไทยสายสำนักบ้านนพาทย์โกสัลไว้ให้แก่ นายสำราญ เกิดผลทั้งหมด (ราชบัณฑิตยสถาน 2542) โน้ตเพลงดังกล่าวนี้ยังคงเก็บรักษาไว้ที่สำนักดนตรีบ้านนพาทย์รัตน

นายสำราญ เกิดผล ใช้ชีวิตนักดนตรีทั้งที่บ้านใหม่ทางกระเบน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบ้านนพาทย์โกสัล มีโอกาสได้แสดงความสามารถด้านระนาดเอกอยู่เสมอ โดยเข้าร่วมบรรเลงดนตรีในหลายโอกาส เช่นเมื่อ พ.ศ. 2484 ท่านได้บรรเลงระนาดเอกและเดี่ยวเพลงกราวในงานพิธีไหว้ครูประจำปีที่บ้านนพาทย์โกสัล นับเป็นสายใยความสัมพันธ์ระหว่างสำนักดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบนกับสำนักดนตรีบ้านนพาทย์โกสัล มาจนถึงปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2485 ขณะที่นายสำราญ เกิดผลอายุได้ 15 ปี กองการสังคีต กรมศิลปากร ได้มีเชิญวงปี่พาทย์บ้านใหม่ทางกระเบนไปบรรเลงดนตรี ณ เวทีหน้าโรงละครศิลปากร วงดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบนใช้ชื่อวงว่า “คณะดุริยางค์ศิลป์” การบรรเลงครั้งนั้น นายสำราญ เกิดผล เป็นผู้บรรเลงระนาดเอก ระหว่างการบรรเลงดนตรี หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ไปปรับชมและฟังการบรรเลงดนตรีของวงปี่พาทย์คณะดุริยางค์ศิลป์ด้วย การบรรเลงปี่พาทย์รายการนั้นจึงมีความสำคัญมากครั้งหนึ่ง หลังจากการบรรเลงครั้งนั้นแล้วนายสำราญ เกิดผลได้มีโอกาสไปบรรเลงประชันวงกับวงปี่พาทย์คณะต่างๆ อีกหลายครั้ง ส่งผลให้นายสำราญ เกิดผล มีชื่อเสียงในด้านฝีมือการบรรเลงระนาดเอก และเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในวงการดนตรีไทย

ในด้านการศึกษาลักษณะการประพันธ์เพลงไทย นายสำราญ เกิดผลได้ศึกษาจากนายอาจ สุนทร จนมีความรู้ในภาคทฤษฎี จากนั้นจึงเริ่มฝึกภาคปฏิบัติ โดยนายอาจ สุนทร ให้นายสำราญ ทดลองฝึกประพันธ์เพลงใหม่จากเพลงอัตรา 2 ชั้น ใช้รูปแบบวิธีถ่ายทอดทำนองเป็นอัตรา 3 ชั้น และตัดทอนทำนองลงเป็นอัตราชั้นเดียว เพื่อเรียบเรียงเป็นเพลงเถา เพลงที่เลือกประพันธ์เพลงแรกคือเพลงสามไม้ใน นับเป็นเพลงเถาเพลงแรกของท่าน

คุณครูดนตรีอีกท่านหนึ่งที่สอนวิชาการประพันธ์เพลงให้ คือนายพุ่ม บำปุยะวาทย์ นักดนตรีผู้มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งของวงการดนตรีไทย โดยนายเทียบ คงลายทองได้นำนายสำราญ เกิดผลไปฝากตัวให้เป็นศิษย์ของนายพุ่ม บำปุยะวาทย์ เพื่อขอต่อเดี่ยวเพลงทยอยทางระนาดเอก ส่วนของท่านองฆ้องที่เป็นเนื้อทำนองเพลงทยอยนั้น นายเทียบ คงลายทองเป็นผู้ต่อให้ก่อนหน้านั้นแล้ว ระหว่างที่ต่อเพลงเดี่ยวเพลงทยอย นายสำราญ เกิดผลจึงมีโอกาสดูวิธีการประพันธ์เพลงเพิ่มเติมด้วย หลักวิชาการประพันธ์เพลงจากคุณครูดนตรีทั้ง 2 ท่าน คือ นายอาจ สุนทร และนายพุ่ม บำปุยะวาทย์ ได้เป็นต้นทุนความรู้อย่างมากที่นายสำราญ เกิดผล ใช้เป็นรากฐานในการประพันธ์เพลงจำนวนมากในเวลาต่อมา

ประวัติการทำงานและเกียรติคุณที่ได้รับ

นายสำราญ เกิดผล นอกจากมีความเชี่ยวชาญด้านดนตรีไทยแล้ว ยังเป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านการแพทย์แผนไทย จึงทำหน้าที่เป็นแพทย์ประจำตำบลบางชะนี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2512 ในด้านผู้นำชุมชน ได้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 และตำแหน่งกำนันตำบลบางชะนี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2530 ระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ได้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคม ทั้งด้านการแพทย์แผนไทย การปกครอง งานสังคมวัฒนธรรม งานดนตรีไทย และงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด

เกียรติคุณและความภาคภูมิใจที่นายสำราญ เกิดผลได้รับ เช่น ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาดนตรีและศิลปะการแสดง จากสภาการศึกษา (2530) รางวัลเชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้าน จากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2531) การยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2532) รางวัลจากการประพันธ์เพลงโหมโรงกาญจนาภิเษก จากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาธินัดดามาตุ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี (2539) เกียรติบัตรเชิดชู “ผู้มีคุณธรรม ส่งเสริมศีลธรรม วัฒนธรรม และการพัฒนาจิตใจ” เนื่องในโอกาสวันผู้สูงอายุแห่งชาติ จากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2539) พोटวอย่าง ประจำปี 2540 โล่ประกาศเกียรติคุณบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน จากคณะกรรมการจัดงานเยาวชนแห่งชาติ (2541) ได้รับยกย่องให้เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน สาขาศิลปวัฒนธรรม เนื่องในวันเยาวชนแห่งชาติ จากคณะกรรมการจัดงานวันเยาวชนแห่งชาติ (2543) รางวัลราชชมภรณ์สรสรสิริ ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะดนตรี จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล (2546) และเมื่อ พ.ศ. 2548 ท่านได้รับการประกาศเกียรติคุณเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยเข้ารับโล่และประกาศเกียรติคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2552) นับเป็นเกียรติประวัติสูงสุดที่ท่านได้รับ

ประวัติด้านการสอนดนตรีและวิทยาการทางวิชาการดนตรี

นายสำราญ เกิดผล เป็นครุดนตรีไทย ที่ให้ความสนใจต่อการถ่ายทอดวิทยาการดนตรี ทั้งการต่อเพลง การอธิบายเทคนิควิธีบรรเลง ระบียบวิธีปฏิบัติดนตรี ประวัติดนตรี ปรับวงดนตรี และอธิบายประสบการณ์ต่างๆ ด้านดนตรี นอกจากเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิชาการดนตรีแล้ว ท่านยังอบรมสั่งสอนด้านการประพุดิ

ปฏิบัติตน ตามแบบแผนของวัฒนธรรมไทยให้แก่ศิษย์ทั้งที่บ้านพาทยรัตน์ ตามสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ที่ท่านเป็นวิทยากรและสอนประจำ เช่น สอนดนตรีให้แก่คนดนตรีในวงปี่พาทย์ ที่สำนักบ้านพาทยรัตน์ สอนดนตรีไทยให้แก่เยาวชน ตามโครงการฝึกดนตรีไทยให้แก่เยาวชน ณ ศูนย์ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร สอนปฏิบัติดนตรีไทยให้แก่ นักศึกษาวิชาเอกดนตรีไทย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม โรงเรียนวัดโคก โรงเรียนวัดพรหมนิวาส โรงเรียนบุญวันธรรม โรงเรียนประชากรรังสฤษฎ์ ฯลฯ วิทยากรพิเศษ ในการจัดตั้งวงดนตรีไทยวงมโหรี และต่อเพลงตับชมสวนขวัญ โรงเรียนปิยชาติพัฒนา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ในด้านวิทยากรทางวิชาการดนตรี นายสำราญ เกิดผลเป็นผู้ถวายคำปรึกษา ในรายละเอียดทางวิชาการดนตรีไทย แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องจากทรงมีพระราชดำรัสที่จะจัดทำหนังสือเกี่ยวกับเรื่องเครื่องดนตรีไทย และการประสมวงดนตรีไทย ในศุภยามมงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา เมื่อ พ.ศ. 2529 (สำราญ เกิดผล: สัมภาษณ์) ในด้านวิทยากร นายสำราญ เกิดผลได้เป็นวิทยากรบรรยายเรื่องเกี่ยวกับดนตรีให้แก่กวีวัฒนธรรม ณ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิทยากรบรรยายเรื่องเอกลักษณ์ของดนตรีไทย รายการสยามปริทรรศน์ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 กรุงเทพมหานครวิทยากรบรรยายเรื่อง เอกลักษณ์ของดนตรีไทย ในรายการสยามปริทรรศน์ ทางสถานีโทรทัศน์ กองทัพบก ช่อง 5

ผลงานด้านดนตรีไทย

ผลงานด้านดนตรีไทยของนายสำราญ เกิดผล เริ่มจากทุนความรู้ด้านการประพันธ์เพลงไทย ที่ได้ศึกษาหลักการประพันธ์เพลงไทยจากนายพุ่ม บาปุยะวาทย์ และนายอาจ สุนทร จนเข้าใจโครงสร้างและแนวทางในการประพันธ์เป็นอย่างดี ผล

งานการประพันธ์เพลงของนายสำราญ เกิดผล จำนวนมากเป็นองค์ความรู้ด้านทักษะปฏิบัติ และเป็นทรัพยากรดนตรีในการประกอบอาชีพดนตรีไทยของศิลปินดนตรีไทย เพลงที่เป็นผลงานดนตรีของนายสำราญ เกิดผล มีดังนี้

ผลงานการประพันธ์ทำนองเพลงไทย

ประเภทเพลงโหมโรง อัตร่า 3 ชั้น มี เพลงกาญจนาภิเษก เพลงเกษมสำราญ เพลงทยอยเดี่ยว เพลงมหาชัย เพลงศิวัชประสิทธิ์ และเพลงอุ่ทอง

ประเภทเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครู มี เพลง ตรีนาง (ตรีนางมณโฑหุงน้ำทิพย์) เพลงตระพระ ปัญจะสิงขร และเพลงตระพระศิวัชเปิดโลก

ประเภทเพลงอัตร่า 3 ชั้น มี เพลงขวางคลอง 3 ชั้น เพลงสุรางค์จำเรียง 3 ชั้น

ประเภทเพลงเถา มี เพลงดังนี้

เพลงกระบอกเงินเถา	เพลงกลางพนาเถา	เพลงเขมรครวญเถา
เพลงคู่โฉลกเถา	เพลงจีนชายอ้อยเถา	เพลงจีนเข้าโบสถ์เถา
เพลงจีนถอนสมอเถา	เพลงซ้อนแท่นเถา	เพลงดวงดอกไม้เถา
เพลงตะลุ่มโปงเถา	เพลงถอยหลังเข้าคลองเถา	เพลงทองกวาวเถา
เพลงบัวตูมบัวบานเถา	เพลงบ่าบ่นเถา	เพลงบางหลวงอ้ายเอี้ยงเถา
เพลงแผ่นดินพ่อเถา	เพลงแผ่นดินแม่เถา	เพลงฝรั่งกลายเถา
เพลงฝรั่งจระก้าเถา	เพลงฝรั่งแดงเถา	เพลงพิศวงเถา
เพลงแม่มายคร่ำครวญเถา	เพลงมหาชราคมคำแหงเถา	เพลงล่องลอยเถา
เพลงลอยประทีปเถา	เพลงวิหคเหินเถา	เพลงร่ำแดงกำแพงเหลืองเถา
เพลงสามเกลอเถา	เพลงสามไม้ในเถา	เพลงสุดใจเถา
เพลงเสภากลางเถา	เพลงเสภานอกเถา	เพลงเสภาในเถา
เพลงอนงค์สุชาดา	อัปสรสวรรค์เถา	เพลงไอยราชวงเถา

ประเภทเพลงระบำ เพลงอัตร่า 2 ชั้น และชั้นเดียว มีเพลงดังนี้

เพลงระบำนกแก้ว เพลงระบำบุษราคัมมณี เพลงไอยเรศ 2 ชั้น
เพลงไอยเรศชั้นเดียว

ผลงานด้านการประพันธ์ทำนองเพลงทางร้อง และการบรรจุเพลง

นายสำราญ เกิดผล เป็นศิลปินที่มีความสามารถทางด้านการขับร้อง และยังสามารถประพันธ์ทำนองทางร้องด้วย นอกเหนือจากการประพันธ์ทางร้องในเพลงที่ประพันธ์ทำนองดนตรีซึ่งเป็นทางบรรเลงแล้ว ยังมีบทเพลงพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์ วรพินิต ที่ทรงไว้เฉพาะทางบรรเลงซึ่งเป็นทางของพระองค์ท่านโดยไม่มีทางขับร้อง นายสำราญ เกิดผล จึงนำเพลงทางบรรเลงนั้นมาประพันธ์ทางร้อง คือ เพลงจินเก็บบุปผา เถา เพลงอัปสรสำออง เถา เพลงไอยราซุงวง เถา เพลงสุรางค์จำเรียง เถา และเพลงครวญหา เถา

นายสำราญ เกิดผล เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจดจำเพลง 2 ชั้น ว่าเป็นจำนวนมาก บางเพลงเป็นเพลงเก่าครั้งสมัยอยุธยา บางเพลงเป็นเพลงที่ไม่มีผู้บรรเลงได้ รวมทั้งเพลงที่นายอาจ สุนทร ได้จดบันทึกไว้เป็นโน้ตสากล และตกทอดมายังนายสำราญ เกิดผล ดังนั้นเมื่อมีบทร้องต่างๆ สำหรับเรียงร้อยเป็นเพลงดับ นายสำราญ เกิดผลจึงนำเพลงเหล่านั้นมาบรรจุในบทเพลงดับสำหรับใช้บรรเลงและขับร้อง เพลงดับเหล่านั้นเมื่อเรียงร้อยแล้วมีความสอดคล้องกันและมีความไพเราะน่าฟัง นอกจากเพลงเหล่านั้นมีความไพเราะแล้ว เป็นการนำเพลงเก่าบางเพลงกลับมาใช้ใหม่ และยังช่วยป้องกันมิให้เพลงเก่าๆ สูญหายไปด้วย ผลงานการบรรจุเพลง มีดังนี้

(1) เพลงดับชมสวนขวัญ บทร้องของเพลงดับชุดนี้เป็นเพลงพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบด้วย เพลงเทวาประสิทธิ์ เพลงดอกไม้ไพร เพลงดอกไม้ร่วง เพลงไพรหวาน เพลงมาลีหวาน และเพลงคลื่นกระทบฝั่ง

(2) เพลงดับพระสังข์ทองหนีนางพันธุรัต

(3) เพลงดับฤๅษีเลี้ยงลูก เพลงที่บรรจุไว้ เช่น เพลงหอมเขียว เพลงฝรั่งแดง เป็นต้น

องค์ความรู้ด้านหลักการของเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครู

เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครู เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออัญเชิญครูเทพเจ้า ครูจิตวิญญาณ และครูดนตรีที่ล่วงลับไปแล้ว ได้แก่ เพลงตระพระปัญจะสังขร เป็นต้น ให้มาร่วมสมโภช ให้พรมงคล หรือเพื่อประกอบนัยสมมุติต่างๆ เช่น เพลงนั่งกิน เพลงโปรยข้าวตอก ฯลฯ เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูและลำดับขั้นตอนการบรรเลง ปรากฏในตำราและพิธีไหว้ครูของขุนละคร หนึ่งใหญ่ มาก่อน เมื่อมีพระราชพิธี หรือพิธีไหว้ครูแต่ละครั้ง มีวงปีพาทย์ 1 วงทำหน้าที่บรรเลงเพลงหน้าพาทย์เพื่อประกอบพิธีตามขั้นตอน หรือตามการเรียกเพลงของคุณครูผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธี

การนำเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูมาบรรเลงในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย มีพัฒนาการมาจากการที่วงปีพาทย์ซึ่งไปทำหน้าที่บรรเลงในพิธีไหว้ครูขุนละคร หนึ่งใหญ่ วงปีพาทย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของเจ้าของหรือครูของขุนละคร หนึ่งใหญ่ นั้น เมื่อทำพิธีไหว้ครูดนตรีแยกต่างหาก จึงได้นำรูปแบบของระเบียบพิธีการนั้นมาปรับใช้ตามที่เป็นว่าเหมาะสม ทั้งยังได้มีครูดนตรีผู้ใหญ่ที่มีเอตทัคคะเป็นที่ยกย่องและยอมรับของวงการศิลปดนตรี ประพันธ์เพลงหน้าพาทย์เพิ่มเติม เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้แก่พิธีไหว้ครู เช่น นายทองดี ชูสัตย์ นายบุญยงค์ เกตุคง จางวางทั่ว พาทย์โกศล นายพุ่ม บาญะวาทย์ และนายสำราญ เกิดผล เป็นต้น

องค์ความรู้ เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครู ที่นำเสนอในบทความนี้เป็นข้อมูลของนายสำราญ เกิดผล ซึ่งเป็นข้อมูลความรู้ด้านเพลงหน้าพาทย์ที่ท่านใช้บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูของวงดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบน อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การนำเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูของนายสำราญ เกิดผล มีจำนวนมาก นัฐพงศ์ โสวัตร (2538) ได้ทำการศึกษาและนำเสนอไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องบทบาทและหน้าที่ของเพลงตระไหว้ครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย โดยมีรายชื่อเพลงตระสอดคล้องกับองค์ความรู้เพลงหน้าพาทย์ที่นำเสนอในบทความนี้ สำหรับวงดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบนนี้ในเวลาต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้พระราชทานชื่อให้ใหม่เพื่อเป็นสิริมงคลว่า “วงพาทย์รัตน” โดย

นายสำราญ เกิดผลได้มอบหมายให้ผู้เขียนนำข้อมูลของท่านมาจัดกระทำและเรียบเรียง ผู้เขียนจึงดำเนินการเรียบเรียงตามอนุกรม ลำดับเนื้อความตามหลักวิชาการ คือ ด้านหลักการของเพลงหน้าพาทย์ ส่วนคำอธิบายเพลงหน้าพาทย์เฉพาะในบทความนี้ได้ลำดับรายชื่อเพลงหน้าพาทย์ที่ท่านแต่งไว้ รวมทั้งเพลงหน้าพาทย์ที่เกี่ยวข้องกับสำนักดนตรีบ้านพาทย์โกสัล และบ้านพาทย์รัตนด้วย

เพลงหน้าพาทย์ เป็นเพลงลักษณะหนึ่งของวงการดนตรีไทย เพลงหน้าพาทย์แต่ละเพลงมีคุณค่าและความสำคัญ มีความหมายต่อการประกอบพิธีไหว้ครู การใช้สำหรับประกอบการแสดงโขนละคร นอกจากเพลงหน้าพาทย์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมแล้ว นายสำราญ เกิดผลได้แต่งเพลงหน้าพาทย์ไว้ จำนวน 3 เพลง คือ เพลงตระพระปัญจะสังขร เพลงตระพระศิวะเปิดโลก และเพลงตระนางหรือตระนางมณฑาทิพย์ เพื่อให้มีเพลงรองรับในการประกอบพิธีไหว้ครูให้บังเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สำหรับเพลงหน้าพาทย์ต่างๆ เป็นเพลงที่ใช้กันในวงการดนตรีและวงการโขนละคร หลักการของเพลงหน้าพาทย์ มีการใช้ไม้เดินและไม้ลา ดังนี้

ไม้เดิน

ไม้เดินเป็นวิธีการตีกลองทัดที่ดำเนินไปตามจังหวะอย่างสม่ำเสมอและมั่นคง การตีเช่นนี้ตะโพนทำหน้าที่ตีกลองทัดตัวเมียตามกระสวนจังหวะ รูปแบบการตีตะโพนนอกจากแบ่งตามอัตราจังหวะแล้ว ยังมีสัดส่วนที่กำหนดเรียกจังหวะที่เรียกของกระสวนจังหวะว่า “ท่า” ครูดนตรีแต่ครั้งโบราณได้ประดิษฐ์กระสวนจังหวะของตะโพน 1 ท่ามีสัดส่วนเท่ากับ 4 จังหวะหน้าทับตะโพน หรือมีสัดส่วนเท่ากับ 4 ไม้กลอง การกำหนดเช่นนี้เพื่อเป็นที่ยอมรับของนักดนตรีที่ตีไม้กลอง ให้ถูกต้องตรงตามทำนองและจังหวะที่กำกับทำนองเพลง การตีไม้เดินมี 3 อย่าง คือ เดินแบบตระเดินแบบเสมอ และเดินแบบนางเดิน ไม้เดินทั้ง 3 อย่างมีวิธีการ คือ

1. **ไม้เดินแบบตระ** การตีไม้เดินแบบตระให้ดำเนินจังหวะอย่างช้าที่เรียกว่าเดินช้า ทำนองเพลงของเพลงตระมีทั้งอัตรา 3 ชั้น และ 2 ชั้น เช่น ตระสันนิบาตตระพระอิศวร เป็นต้น การตีไม้กลองต้องดำเนินไปตามจังหวะช้าอย่างสม่ำเสมอ โดย

สัดส่วนของการตีไม้กลองของทำนองเพลงอัตรา 3 ชั้นต้องช้ากว่าอัตรา 2 ชั้น เปรียบเทียบคือไม้เดินของตระ 3 ชั้น ตะโพนตี 1 จังหวะหน้าทับ ไม้กลองตี 1 ไม้ ระยะเท่ากับจังหวะหน้าทับปรบไ้ 3 ชั้น 1 จังหวะ ถ้าเป็นไม้เดินของตระ 2 ชั้น ตะโพนตี 1 จังหวะหน้าทับ ไม้กลองตี 1 ไม้ สัดส่วนเท่ากับหน้าทับปรบไ้ 2 ชั้น 1 จังหวะ

2. **ไม้เดินแบบเสมอ** การตีไม้เดินแบบนี้ให้ดำเนินอย่างปานกลางที่เรียกว่าเดินปานกลาง สำหรับเพลงหน้าพาทย์เสมอต่างๆ เช่น พรหมณ์เข้า บาทสุกณี เป็นต้น การตีไม้กลองให้ดำเนินไปตามจังหวะปานกลางอย่างสม่ำเสมอ การเดินลักษณะนี้ตะโพนตี 2 จังหวะหน้าทับ ไม้กลองตี 2 ไม้ สัดส่วนเท่ากับหน้าทับปรบไ้ 2 ชั้น 1 จังหวะ

3. **ไม้เดินแบบนางเดิน** การตีไม้เดินแบบนี้ให้ดำเนินเร็วหรือที่เรียกว่า “เดินเร็ว” สำหรับเพลงหน้าพาทย์ต่างๆ เช่น เพลงขุบ เพลงเชิดฉาน เป็นต้น การตีไม้กลองให้ดำเนินไปตามจังหวะที่มีสัดส่วนเร็วอย่างสม่ำเสมอ การเดินลักษณะนี้ตะโพนตี 4 จังหวะหน้าทับ ไม้กลองตี 4 ไม้ สัดส่วนเท่ากับหน้าทับปรบไ้ 2 ชั้น 1 จังหวะ

ไม้ลา

ไม้ลาเป็นวิธีการตีกลองทัดที่แสดงให้ทราบว่าทำนองเพลงจะจบตอนหรือจบเพลง โดยมีการกำหนดให้กลองทัดตัวผู้ดำเนินไม้กลองด้วยวิธีตีสอดแทรกให้กระชั้นระหว่างไม้กลองกับตะโพน เป็นที่หมายรู้สำหรับให้นักดนตรีและนักแสดงที่รำเพลงหน้าพาทย์ทราบช่วงเปลี่ยนของเพลงและทำรำ ไม้ลาแบ่งออกเป็น 3 อย่างคือ

1. **ไม้ลาแบบตระ** เป็นการตีไม้กลองกำกับ เมื่อพิจารณากรอบของจังหวะหน้าทับปรบไ้ เพลงตระอัตรา 3 ชั้น ตะโพนตี 4 จังหวะหน้าทับปรบไ้ ไม้กลองต้องตี 12 ไม้ แต่มีใช้ตีเหมือนหน้าทับปรบไ้ สำหรับกรอบจังหวะหน้าทับปรบไ้ 2 ชั้น เพลงตระอัตรา 2 ชั้น ตะโพนตี 4 จังหวะ ไม้กลองตี 12 ไม้ เท่ากับหน้าทับปรบไ้ แต่มีใช้ตีเหมือนหน้าทับปรบไ้ แนวเดียวกับการตีแบบตระ 3 ชั้น

2. **ไม้ลาแบบเสมอ** เป็นการตีไม้กลองกำกับ มีสัดส่วนเท่ากับ หน้าทับ
ปรบไก่อ 2 ชั้น

3. **ไม้ลาแบบเหาะ** เป็นการตีไม้กลองกำกับ มีสัดส่วนเท่ากับ หน้าทับ
ปรบไก่อ 2 ชั้น 4 จังหวะ ไม้กลองตะโพนแบบตระต้องตี ให้สัมพันธ์กันเช่นนี้ตลอด
แม้ว่าในเนื้อทำนองของเพลงตระแต่ละเพลงมีความยาวแตกต่างกัน แต่เมื่อลงไม้
ลาแล้วเพลงตระทุกเพลงต้องลงไม้ลาเท่ากันหมดเพราะโครงสร้างของเพลงตระเป็น
เพลงประเภทหน้าทับปรบไก่อ

องค์ความรู้ด้านเพลงหน้าพาทย์

องค์ความรู้ด้านเพลงหน้าพาทย์ ของนายสำราญ เกิดผลแต่งมีจำนวนมาก
สำหรับในบทความนี้ได้นำเสนอเฉพาะในส่วนของเพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูที่นายสำราญ เกิด
ผลเป็นผู้แต่ง และเพลงหน้าพาทย์ที่เกี่ยวข้องกับสำนักดนตรีบ้านพาทย์โกสศ และบ้าน
พาทย์รัตน ดังนี้

เพลงสาธุการชั้นเดียว

เพลงสาธุการชั้นเดียว เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่จำวงทั่ว พายโกสศแต่ง โดย
แต่งตัดจากเพลงสาธุการของเดิมที่มีอัตรา 2 ชั้น ทั้งทำนองเพลง และหน้าทับตะโพน
เพื่อใช้บรรเลงในดับอุณรุทตอนบวงสรวงพระไทร

เพลงตระกริ่ง

เพลงตระกริ่งอัตรา 2 ชั้น เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงในพิธีสำคัญ เช่น
เมื่อประธานจุฑารูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยเช่นเดียวกับเพลงสาธุการ เพลงนี้มีไม้เดิน
4 ไม้แล้วลาแบบตระ

เพลงตระลงสรงพระพรหม

เพลงตระลงสรงพระพรหม เป็นเพลงหน้าพาทย์ครู ใช้บรรเลงเมื่อครู
ผู้ประกอบพิธีไหว้ครูอัญเชิญพระพรหม เพลงนี้นายทองดี ชูสัตย์แต่ง โดยมี
วัตถุประสงค้ให้จำวงทั่ว พายโกสศนำไปบรรเลงในเพลงดับนารายณ์สิบปาง ตอน
สังข์อสุราให้นางผีเสื้อไปปลุกคัมภีร์ไตรเวทย์ ขณะที่พระพรหมลงสรงน้ำและนาคัมภีร์

วางไว้ อสุรเมื่อลักคัมภีร์แล้วกลืนลงไปในห้อง เพลงนี้จึงเรียกว่าตระลงสรพระพรหม เพลงนี้มีไม้เดิน 8 ไม้แล้วลา ออกด้วยร่วลาเดียว

เพลงตระพระวิชณุกรรม

เพลงตระวิชณุกรรม เป็นเพลงหน้าพาทย์ครู เพลงนี้นายพุ่ม บาปุยะวาทย์ เป็นผู้แต่งและได้ต่อให้แก่นายสำราญ เกิดผล เมื่อราว พ.ศ.2492 ที่บ้านของนายพุ่ม บาปุยะวาทย์ วัดดงมูลเหล็ก กรุงเทพมหานคร เพลงตระพระวิชณุกรรมใช้บรรเลง เมื่อครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครูอัญเชิญพระวิชณุกรรม เพลงนี้มีไม้เดิน 4 ไม้แล้วลา ออกด้วยร่วลาเดียว

เพลงตระไตรตรึงษ์

เพลงตระไตรตรึงษ์ เป็นเพลงหน้าพาทย์จางวางทั่ว พาทย์โกศลเป็นผู้แต่ง สำหรับใช้บรรเลงในเพลงตับพระร่วง ตอนพระร่วงสร้างเมือง เพลงนี้มีไม้เดินอย่างแบบเสมอ มี 20 ไม้แล้วลา ออกด้วยร่วลาเดียว

เพลงตระมฆวาน

เพลงตระพระมฆวาน เป็นเพลงหน้าพาทย์ครู นายทองดี ชูสัตย์ เป็นผู้แต่ง สำหรับใช้บรรเลงปีพาทย์ดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนพระอินทร์ไปช่วยให้สังข์ศิลป์ชัยขึ้นจากเหว หรือใช้ประกอบการแสดงโขน ละคร เฉพาะตัวพระอินทร์โดยเฉพาะ ใช้เพลงนี้แทนเพลงกลม เพลงนี้มีไม้เดิน 4 ไม้แล้วลาแบบตระ ออกด้วยร่วลาเดียว

เพลงตระพระคิเวเปิดโลก

เพลงตระพระคิเวเปิดโลก เป็นเพลงหน้าพาทย์ครู นายสำราญ เกิดผลเป็นผู้แต่ง โดยพิจารณาว่าเพลงเปิดโลกด้วยสาธุการมีเพียง 4 จังหวะหน้าทับปรปโก๋เท่านั้นและน้อยมาก จึงแต่งขึ้นเป็น 8 จังหวะเพื่อให้หน้าเกรงขามขึ้น ทำนองที่แต่งนี้แต่งเพิ่มตอนต้น 4 จังหวะ ส่วนตอนหลัง 4 จังหวะเป็นเพลงทำนองเดิม เพลงนี้ใช้กลองตะโพนตีเป็นตระขึ้นมาก่อน

เพลงตระนาง หรือตระนางมณฑาทิพย์

เพลงตระนาง หรือตระนางมณฑาทิพย์ นายสำราญ เกิดผลเป็นผู้แต่งขึ้นใหม่ตามคำขอของพระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร เมื่อครั้งที่เสด็จไปเป็นปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖

ประธานในงานพิธีไหว้ครูที่บ้านของนายสำราญ เกิดผล อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้บรรเลงในการแสดงโขนตอนนางมณฑาทิพย์

เพลงเสมอสามลา

เพลงเสมอสามลา หรือเสมอ 15 ไม้ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาเดินจางวางทั่ว พาทย์โกศลพิจารณาว่า เพลงเสมอสามลามีการบรรเลงทำนองลากลับ โดยมีไม้เดินเข้ากับทำนองเดิม เป็นการวนทำนอง จึงแต่งทำนองเพลงให้บรรเลงต่อเนื่องกันโดยไม่ต้องบรรเลงย้อนทำนองซ้ำ ส่วนไม้กลองที่เป็นไม้เดินก็ดำเนินไปเช่นเดิม ในการแสดงโขนใช้เพลงนี้กับตัวละครที่เป็นเจ้าเมือง เช่น สหัสเดชะ เป็นต้น

เพลงเสมอเข้าเฝ้า

เพลงเสมอเข้าเฝ้า เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาเดิน ทำนองเพลงเหมือนกันกับเพลงเสมอสามลาทุกประการ แต่มีส่วนต่างตรงที่มีทำนองเพิ่มจากเพลงเสมอสามลา 1 ไม้ นายทองดี ชูสัตย์ เป็นผู้แต่งทำนองเพิ่ม สำหรับใช้ประกอบการแสดงโขน เฉพาะบทของกุมภกรรณตอนเข้าเฝ้าทศกัณฐ์เท่านั้น เพลงนี้มี 16 ไม้ แล้วลาแบบเสมอ ออกด้วยเพลงร่ำลาเดียว

เอกลักษณ์ด้านดนตรีของนายสำราญ เกิดผล

เอกลักษณ์ด้านดนตรีของนายสำราญ เกิดผลที่ปรากฏความโดดเด่น 5 ด้าน มีข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ

ด้านที่ 1 เอกลักษณ์ด้านการรักษารูปแบบทางเพลงของสายสำนักบ้านพาทย์โกศล

ข้อมูลเชิงประจักษ์

นายสำราญ เกิดผล ได้สืบทอดและรักษาทางเพลงของสำนักดนตรีบ้านพาทย์โกศล (ทางฝั่งธนฯ) ซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาทางดนตรีไทย ทั้งคลังโน้ตเพลงไทยต้นฉบับที่ได้รับมอบจากนายอาจ สุนทร การฝากตัวเข้าไปเป็นศิษย์ในสำนักบ้านพาทย์โกศลตั้งแต่เยาว์วัย การเป็นศิลปินดนตรีบ้านพาทย์โกศล และประสบการณ์ร่วมในการเป็นนักดนตรีประจำวงของบ้านพาทย์โกศล

ด้านที่ 2 เอกลักษณ์ด้านความเป็นศิลปินดนตรี

ข้อมูลเชิงประจักษ์

นายสำราญ เกิดผล ได้รับการศึกษา ฝึกฝน วิชาการดนตรีจากคุณครูดนตรีชั้นครูหลายท่านมาตั้งแต่เยาว์วัย จนมีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรี มีความสามารถและรอบรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในวิชาการดนตรีไทยรอบด้าน ดังศัพท์ดนตรีที่ใช้ว่า “รอบวง” โดยเฉพาะฝีมือในการบรรเลงระนาดเอกจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในวงการดนตรีไทย มีประสบการณ์ในการบรรเลงวงปี่พาทย์มาตั้งแต่่วงปี่พาทย์บ้านใหม่ทางกระเบน วงบ้านพาทย์รัตน ร่วมบรรเลงกับวงดนตรีต่างๆ ทั้งวงดนตรีที่สังกัดหน่วยงานของทางราชการ และวงดนตรีอิสระทั่วไป

ด้านที่ 3 เอกลักษณ์ด้านความเป็นนักประพันธ์เพลงไทย

ข้อมูลเชิงประจักษ์

นายสำราญ เกิดผล เป็นนักประพันธ์เพลงไทย เพลงที่ประพันธ์ ได้แก่ การเรียบเรียงเพลงประเภท “เพลงเรื่อง” การประพันธ์ทำนองเพลงทางเครื่อง มีเพลงโหมโรงเสภา เพลงอัตรา 3 ชั้น เพลงเถา เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครู เพลงระบำ เพลงเบ็ดเตล็ด และการประพันธ์ทำนองเพลงทางร้อง

ด้านที่ 4 เอกลักษณ์ด้านความเป็นอาจารย์บุคคล

ข้อมูลเชิงประจักษ์

นายสำราญ เกิดผล เป็นครูดนตรีไทยที่ได้รับประสิทธิ์ประสาทให้เป็นครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครู เป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ดนตรีให้แก่ศิษย์ โดยไม่คำนึงถึงค่าตอบแทน รักเมตตาศิษย์ดั่งบุตรหลาน เป็นครูต้นแบบในด้านจริยानุวัตร เป็นแบบอย่างในวิถีปฏิบัติ ทั้งยังปรับปรุงให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี มีหลักจิตวิทยาในการอบรมสั่งสอนดนตรี เช่น สอนจากง่ายไปหายาก สอนตามฐานความรู้ของผู้เรียน ในด้านความเป็นครูและการถ่ายทอด นายสำราญ เกิดผล เป็นอาจารย์สอนดนตรีให้สถาบันการศึกษาต่างๆ นอกจากนี้ยังเปิดการเรียนดนตรีซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนาม “สำนักดนตรีบ้านพาทย์รัตน” ที่ยึดแนวทางของสำนักดนตรีแบบแผนดั้งเดิม และยังเปิดการเรียนดนตรีตามโครงการฝึกดนตรีไทยให้แก่เยาวชน

ณ ศูนย์ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย

ด้านที่ 5 เอกลักษณ์ด้านความเป็นศิลปินแห่งชาติ

ข้อมูลเชิงประจักษ์

นายสำราญ เกิดผล เป็นผู้ถึงพร้อมในความเป็นศิลปินดนตรี คือเป็นผู้ครองงานศิลปะดนตรีไทย ความเป็นผู้รู้ลึกด้านเนื้อหาสาระ ด้านทักษะความเชี่ยวชาญด้านผลงานดนตรี ด้านความเป็นครู ด้านการครองตนที่เป็นแบบอย่าง ด้านการครองคนที่ยึดมั่นด้วยนักดนตรีของวงดนตรีที่ท่านอำนวยการ ควบคุม ดูแล ด้านการครองงานที่รับผิดชอบที่ได้รับพระราชทานมอบหมายจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ภารกิจการฝึกนักดนตรีรุ่นใหม่และการสืบค้นเพลงเก่าซึ่งเป็นงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต งานที่ได้รับมอบหมายและปฏิบัติการตามกรอบงานของครุฑดนตรีวิทยาลัย ดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตลอดจนงานสร้างสรรค์ประพันธ์เพลงไทยจำนวนมาก เป็นที่ประจักษ์ในความโดดเด่น จึงได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี 2548

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2534. **งานเชิดชูเกียรติ 100 ปี**

ครูพุ่มบาปุยะวาทย์ ครูและนักดนตรีเอกของไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดพิมพ์.

_____. 2552. **นามานุกรมศิลปินแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.

ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์. 2542. **สารานุกรมเพลงไทย.** ธนาคารกรุงเทพจำกัด (มหาชน) จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาส เจริญพระชนมพรรษา 6 รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

- 255 1. พิธีไหว้ครูดนตรีไทย. เอกสารประกอบการรายงาน ในการประชุมแลกเปลี่ยนวิชาการดนตรี ไทย - เยอรมัน ณ ห้องประชุมทุนกระหม่อมบริพัตร อาคารภูมิพลสังคีต วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นัฐพงศ์ โสวัตร. 2538. บทบาทและหน้าที่ของเพลงตระไว้ครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปานหทัย สุนทรส. 2552. เพลงชุดโหมโรงกลางวัน ตำรับนายทองดี ชูสัตย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พาทยรัตน์. 2532. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสังเวียน เกิดผล. ณ เมรุวัดบำรุงธรรม ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: รัชศิลป์.
- พุ่ม บาปุยาพทย์. 2534. งานเชิดชูเกียรติ 100 ปี ครูพุ่ม บาปุยะวาทย์ ครูและนักดนตรีเอกของไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดพิมพ์.
- พูนพิศ อมาตยกุล. 2532. นามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2542. สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัติดนตรีและนักร้อง. ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.
- สำราญ เกิดผล. 2548. เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูตำรับครูทองดี ชูสัตย์. พิมพ์ครั้งที่ 2 วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดลจัดพิมพ์.
- สำราญ เกิดผล. 2552. สัมภาษณ์ ณ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล